

KRISTINA ÖHMAN

EN PUDEL ÄR INGEN HUND!!

Tidningen OSA som social arena

Det är inte lätt att växa upp under 90-talet. Jag tror vi är på väg mot något slags kaos sedan kommer Det stora lugnet. Och allt börjar om igen.

Kingpin

1990-talet såg ett paradigmskifte i ungdomskulturen, med en stadigt ökande flora av medier och internets framväxt som tillsammans ställde kommunikativa och expressiva resurser till ungdomarnas förfogande (jfr Willis 1990). Men redan 1992 – innan internet hade blivit en närvaro i vart hem och vardag – kom en produkt riktad till svenska ungdomar med syftet att göra deras röster hörda. Gratistidningen OSA, med underrubriken *Skriv så du hörs!* gavs ut av svenska Postverket (hädanefter Posten) mellan åren 1992 och 1999. Den bestod nästan uteslutande av läsarnas insändare, och enligt de innehållsdirektiv som beskrevs på tidningens förstasida skrevs den därför ”nästan enbart av sina läsare”. Många av insändarna i OSA fyller funktioner som idag har ersatts med internet, såsom: förfrågningar om namnet på en artist vars låt man gillar; efterlysningar av namnet på en sommarflirt; varning om ett dåligt hotell man bott på; kortfattade meddelanden om vad man gör just nu. Samtidigt som läsekretsen tycks vara redo för internet och dess

möjligheter så står den med det andra benet i 1980-talets analoga popkultur. Det är ett skifte för ungdomskultur och -kommunikation där förväntningar och behov varierar, varmed OSA som ett för läsaren formbart medium och forum låg precis i tiden. Till det första numret hade redaktionen fått in 4.000 meddelanden från ungdomar, och de menade att de ”redan nu [kan] se att OSA kommer att bli ett debattforum och en åsiktsventil av stor betydelse” och att de ”vill värna om pennans makt i videoflimrets tid” (1/1992:2). Tidnings- och insändarmaterialet blir ett utsnitt av svenska ungdomars tillvaro i detta paradigmskifte, och en inblick i hur det var att växa upp under 1990-talet, för att låna den inledande signaturen ”Kingpin”s formulering (vol 107:1).

Syftet med föreliggande artikel är att undersöka vilken betydelse denna möjlighet till fritt och offentligt skrivande kan ha haft för de unga skribenterna. Jag ämnar diskutera frågan om hur 1990-talets ungdomar nyttjade den kommunikativa resurs som OSA tillhandahöll. Vilka behov tycks den ha tillgodosett? Diskussionen baseras på de tusentals insändare till OSA som finns i Nordiska museets arkivs samlingar. Jag har gjort ett slumpmässigt urval på ca 100 insändartexter från olika volymer och kronologiska nedslag, men OSAs sjuåriga utgivningsperiod är för kort för att göra en diakron analys. Däremot har jag funnit den tematiska analysen förtjänstfull för min diskussion. Återkommande nyckelord eller ämnen har noterats och diskuteras här i tematiska avsnitt, vilka strukturerar artikeln.

Då insändarna i arkivet sällan är daterade är det svårt att kontrollera vilka eller hur stor andel av dem som faktiskt publicerades. De insändarexempel som jag här diskuterar behöver därför inte nödvändigtvis ha kommit med i OSA i slutändan, men ger likväl en inblick i hur läsarna nyttjade denna forummöjlighet. Redan inledningsvis var avsikten att OSA skulle vara ett slags forum för fritt skrivande, och man tillhandahöll insändarvykort (”åsiktskort”) med färdigtryckt redaktionsadress på vissa av tidningens uthämtningsställen. Ibland räckte inte de för ändamålet skapade åsiktskortens begränsade utrymme till, och då kunde skribenterna skriva på

eget papper. I arkivet ligger texter skrivna på allt från dekorativt brevpapper till utrivna blad från kollegieblock.

Att inte låta mig veterligen publicerade insändare ingå i materialet har riktat mitt forskningsfokus mot de unga skribenterna. Jag har ämnat komma åt även de texter som den vuxna redaktionen av en anledning eller annan valde bort, och det är därför skribenternas röster – snarare än OSAs – som denna artikel handlar om. Varje nummer utgjordes av en stor mängd läsartexter, villkorade av redaktionens urval och komposition, och var därför en ordnad framställning av läsarröster. För OSA är den deltagande konsumentpraktiken själva premissen, och den utmynnar i en flerröstad produkt med hundratals upphovspersoner i varje nummer. Det opublicerade materialet, som nu finns i Nordiska museets arkiv, ligger huller om buller, i stor utsträckning osorterat, ibland öppet, och innehållande sådant OSA ville såväl som inte ville publicera, men som läsarskribenterna likväl ville få sagt.

Materialet diskuteras således här som en produkt av en deltagarkultur, där läsarna är *prosumenter*. Framtidsforskaren Alvin Toffler lanserade begreppet där konsumenten också är en producent av materialet (se även Jenkins 2006). OSAs läsare konsumerar produkten, men är i lika stor utsträckning med och skapar densamma. Toffler förutsåg att gränsen mellan konsument och producent skulle bli svagare i takt med teknikens framsteg (1980), och OSA introducerades som konstaterats i brytpunkten mellan de analoga och digitala ungdomskulturerna. Tidningen OSA som ungdomsmedia gör även ålderspositionen som maktordning till en intressant analytisk ingång, och jag kommer att diskutera konstruktionen av ett åldersbetingat Vi och Dem (Krekula & Johansson 2017; se även Boëthius 1993; Cohen 1972) i OSAs insändare. Analysens teoretiska ramverk är sålunda hämtat från kritiska åldersstudiers intresse för maktrelationer och ungas aktörskap, samt medieteorins deltagarkultur, här främst tillämpat genom Tofflers prosumtionsbegrepp.

OSA-tidningen fanns tillgänglig att hämta över hela Sverige, oftast i sammanhang där unga höll till, som klädbutiker med ungdoms-

mode, biografier och vissa skolor. OSA riktade sig till ungdomar i allmänhet och tonåringar på högstadiet och gymnasiet i synnerhet, med flera frågor och ämnen som var direkt förankrade i deras vardag – såsom en läsarfråga om huruvida de ansåg sig ha valt rätt gymnasielinje (4/1995:1). De insändarfyllda sidorna ekar formen och funktionen hos ett klotterplank. Signaturen ”En som hatar just pudlar” skickar in meddelandet ”Jag vill bara säga en sak: EN PUDEL ÄR INGEN HUND!!” (vol. 17:2), medan en insändare utan signatur säger ”Jag vill åka utomlands med min flickvän... .. men vi har ju för fan inte råd!” (vol. 9:2). OSA gav utrymme för lösa funderingar, där det var upp till läsaren att avgöra vad som var värt att skriva om.

Ordet är fritt

Ett visst redaktionellt innehåll förekom i OSA, såsom intervjuer – ofta baserade på läsarnas frågor – och förkunnanden av kommande frågeteman samt reklam för OSA-relaterade produkter. Emellertid bestod tidningen primärt av insändare skrivna av läsarna, indelade i kategorier som fick olika stort utrymme, sannolikt beroende på popularitet. I ämnesfloran fanns ämnen som var permanenta och återkom – exempelvis kärlek; livet; politik; sex; radio & tv; diverse – men utöver dessa ingick en eller ett par tematiska frågeställningar i varje nummer. Dessa var ofta strukturerade som ja/nej-frågor med plats för motivering, vilka läsarna kunde skriva in och svara på. Frågor som ställdes pendlade mellan stort och smått, samhällsrelevans och personliga upplevelser, till exempel frågade OSA sina läsare huruvida det är möjligt att tala med de döda; vilken som är världens sämsta lögn; samt hur länge vi bör söka efter Olof Palmes mördare. Alla insändare var gratis att skicka in, och det fanns inte heller någon övre gräns för hur många insändare man fick skicka – materialet i Nordiska museets arkiv vittnar om att en och samma person kunde skicka in hela buntar åt gången.

En anonym insändare (se bild 1) kommenterar hur OSA svarar mot ett ungdomsbehov. Skribenten önskar vilja separera sig från barn-

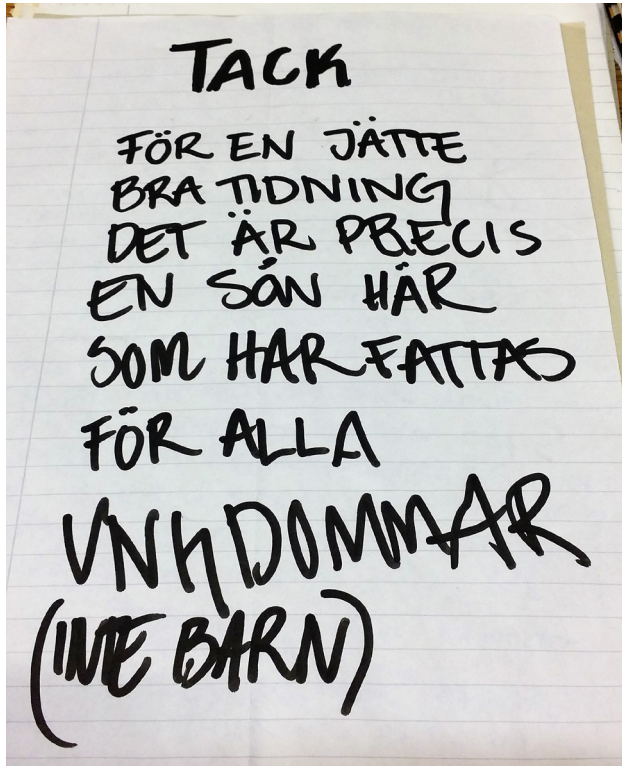

Bild 1. Anonym insändare inskickad till OSA.

positionen, och påpeka att OSA är en plattform för ungdomar, inte för barn (och kanske inte heller vuxna). Begäret till ett ungdomsrum bortom barn och vuxna tycks förekomma i det pre-internetska landskapet för svensk ungdomsmedia.

Prosumtionen i OSA präglas av en jämnårigkultur (peer-culture), som enligt sociologen William A. Corsaro består av bland annat praktiker och värden som produceras och delas i interaktionen mellan jämgamla (Corsaro 2003:37; Hällström 2001:56). En distinktion mellan ungdomspositionen och övriga ålderspositioner återkommer i arkivmaterialet, emellertid förhåller man sig framför allt till de vuxna och utmanar sin underordning gentemot dessa,

vilket diskuteras nedan. Det horisontella utbytet är det bärande i OSA, den vertikala dialog som ibland återfinns på andra tidningars insändarsidor (Hällström 2011; Öhman 2023:242–246) finns inte här. Frågespalter förekommer inte heller, någon dialog mellan ungdomarna och redaktionen möjliggörs därför inte i tidningen.

OSAs undertitel – *Skriv så du hörs!* – uppmanar publiken att skriva för att komma till tals – en möjlighet som kunde upplevas som ovanlig för ungdomar med sparsmakade offentliga plattformar, något som också framgår i flera av de inskickade texterna. Titeln lovar även att det finns en publik, och att de blir hörda genom beagnande av tidningens forumfunktion. ”Och förresten, fy fan, vad skönt att få kläcka ur sig vad man tycker och tänker, nästan o-censurerat. Tack för det, O.S.A.”, som signaturen ”Nationalist, javisst!” skriver (vol. 116:1), och syftar till vad redaktionen återkommande listar som regel nr. 1 på tidningens förstasida:

OSA skiljer sig från andra tidningar. Den tidning du håller i handen skrivs nästan enbart av sina läsare. Ordet är fritt, men det finns vissa regler som gäller: [...] Vi tillåter både behagliga och obehagliga åsikter, men det innebär inte att vi ställer oss bakom innehållet i alla insändare.

Det förekommer att denna öppenhet och icke-censur missbrukas. Det finns inget sätt för OSA att kontrollera att avsändaren är den man utger sig för att vara, något som framgår när vad som uppenbart är en och samma avsändare – samma handstil, penna och formuleringar i några insändare skickade direkt efter varandra – påstår sig vara olika individer. I några fall har skribenten inkluderat telefonnummer till personen som denne säger sig vara. Anonymiteten blir här ett slags kostym (Forselius 2013:101), som låter skribenterna spela en roll och låtsas vara någon annan. I andra insändare hänger skribenten ut någon med personens fulla namn, såsom signaturen ”Linda” som exponerar en mobbare på sin skola; en anonym skribent som förkunnar att en viss lärare är den tråkigaste som finns eller ”Madde”, som förklarar varför hennes namngivna före detta vän nu är just det – en *före detta* vän.¹ Dessa publicerades sannolikt inte, i arkivmaterialet finner jag inga meddelanden till redaktionen

som tar upp någon uthängning – i alla fall inte från den uthängde. Dock finns ett exempel på när skribenten själv ångrar sig: någon utan signatur skriver in och förklarar desperat att hennes meddelande inte ska publiceras, utan detta är enbart riktat till redaktionen. Hon har skickat in en insändare tidigare, i vilken hon skrev för ”sentimentalt” om en kille som hon har varma känslor för. Hon vädjar till redaktionen att inte publicera den tidigare insändaren i vilken hon omnämner killen med både för- och efternamn samt uppger vilken skola han går på.

”OBS!! Detta skall inte ... får inte vara mé i tidningen ...

Jag har skrivit en gång om [namn] i [skola]. Jag blev lite för sentimental och det hatar jag mig för. Nu ber jag er att inte sätta in den insändaren i tidningen för jag har fått reda på att han hatar mig. SNÄLLA! JAG VET INTE VAD JAG TAR MIG TILL OM HAN FÅR SE DEN ... SNÄLLA!!!”²

Många kommenterar denna författarfrihet som både önskvärd och underhållande, men den osignerade insändaren ovan visar också på vilket ansvar som medföljde prosumentens frihet.

Det svårbestämbaras potential

Många läsare skriver in redan efter första numret och rosar tidningen och dess funktion, det tycks ha varit ett medium och en plattform som de hade saknat. Signaturen ”Synthar’n” skriver ”Äntligen någon som är intresserad av vad jag tycker!” (vol. 116:1). Den stora majoriteten som skrev in var nöjda, men det var inte uppenbart vad tidningen egentligen var – eller vad den stod för. Någon liknande ungdomsplattform hade inte funnits tidigare, och läsekretsen försöker, ibland trevande, orientera sig i produkten. Redan tidningens namn var oklart för läsarna, flertalet skriver in och frågar vad det står för och hur det ska uttalas. Signaturen ”Språkproblem” undrar om det uttalas som verbet ’osa’? Eller säger man kanske bokstäverna, o-s-a, eller på engelska ”ou-es-äj” (vol. 115:1)? ”Sossen” vill å sin sida veta vad OSA betyder och står för, framför allt om

det handlar om någonting politiskt då skribenten gillar OSAs kalender men inte vågar ha den eftersom denne ju kan "bli anklagad för att vara moderat-jävel eller nåt" (vol. 115:1). Även *vem* som fick skriva diskuterades: en "Platon", som fick sin insändare publicerad i nr. 3/1993, är missnöjd med kvaliteten på de politiska insändarna och menade att de höll låg klass och skrevs av "kvasiintellektuella". Svaren lät inte vänta på sig. "Från en som inte kommer på en lämplig signatur" menar att alla, inte bara intellektuella, ska få skriva till OSA och att tidningen är en möjlighet för alla att öva sig på att skriva och få göra sin röst hörd (vol. 116:1). För "Från en som inte kommer på en lämplig signatur" tycktes tidningen och prosumtionen vara en demokratisk resurs, medan "Platon" snarare såg den som ett forum för något slags intellektuell strävan. En tidning för och av sina läsare tycks därför ha manifesterats till något oklart och svårkategoriserat, men sannolikt var det precis däri lockelsen låg – konsumenterna kunde göra den till vad de ville (jfr Fiske 1989). De fria tyglarna var både kittlande och efterlängtade, men likväl skapades viss förvirring inledningsvis.

Det är tyvärr känsliga saker

OSA fanns att hämta gratis på en rad platser runt om i Sverige, dock inte på varje ort. Ett flertal brev till OSA handlar om att enskilda ungdomar och grupper önskar att OSA kunde skicka tidningen till dem eller till deras skola, då de bor långt bort från närmsta uthämtningsställe. I en osignerad insändare står: "HAALLÅÅ! Varför kan ni inte skicka ut OSA-tidningar till gymnasieskolorna så att jag som är LANTIS kan få läsa OSA. ALLA KANSKE INTE KAN GÅ TILL J.C. OCH HÄMTA EN!!!!" (vol. 116:1).

Ryktet om OSA och dess underhållningsvärde och funktion spreds till städer där tidningen ursprungligen inte fanns – huruvida OSA faktiskt började skickas till dessa försmådda orter framgår dock inte. Däremot är den inte enhälligt positivt mottagen, i samlingarna finns ett brev från en anställd på en skola i en mellansvensk tätort:

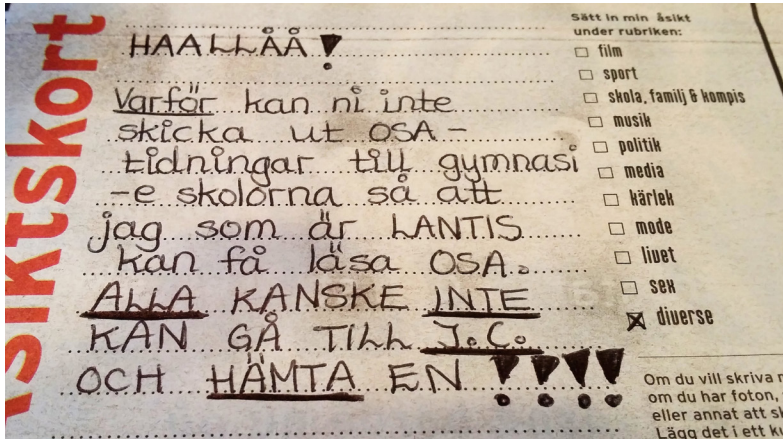

Bild 2. Insändare inskickad till OSA. Tidningen hade läsare och skribenter från hela landet.

Inför nästa distribution av tidningen OSA vill jag å det angelägnaste be Er att inte skicka den längre till [skola] i [stad]. Jag önskar inte komma i konflikt med skolledningen, tyvärr, för den här sakens skull. Skälen kan jag inte gå in på, det är tyvärr känsliga saker.

Insändaren var signerad med för- och efternamn, men vilken roll skribenten spelade – om han var lärare, rektor eller annat – framgår inte. Uppenbarligen misstänker han att han kommer att få stå till svars inför skolledningen om distributionen till skolan fortgår. Kanske har han redan kritiserats för detta, kanske har han tittat i tidningen och insett att den inte kommer att mottagas väl av ledningen och önskar kväva denna konflikt i sin linda. I vilket fall visar brevet att skribenten förstår OSAs innehåll som något kontroversiellt, även om han inte vill gå in på detaljer då det är ”känsliga saker”. Kanske låg icke-censuren och potentiell publicering av grova formuleringar och åsikter till grund för skribentens förfrågan. Kanske kan OSAs prägel som ungdomsmedia ha spelat in, där ungdomsgenren gärna förstås som estetiskt undermålig och i värsta fall direkt skadlig (Boëthius 1993; Frykman 1988; Springhall 1998; Öhman 2023). En man i Malmö tycks ha gått i liknande tankeba-

nor, då han skriver till OSA och ber dem att sända honom ett ”pro-vex” (vol. 110:1). Handstilen indikerar att det rör sig om en vuxen, möjligtvis arbetade han på en skola och ville granska innehållet i tidningen innan han band skolan till en prenumeration.

Den påstådda icke-censuren upplevdes således av vissa läsare som den största förtjänsten med tidningen, av andra som den primära riskfaktorn. Somliga vuxna tycktes bekymrade över vad som skulle publiceras på ett forum där unga fick skriva fritt, utan några rättensnören, och att tillåta en tillgång till detta medium kunde potentiellt leda till en konflikt mellan vuxna som vill skydda unga från skadlig konsumtion (jfr Cohen 1972). Andra läsare tycks ha sett de läsande och skrivande ungdomarna som medborgare med bidragande röster till samhället, snarare än formbara individer och vuxna i vardande (jfr Krekula & Johansson 2017; Qvortrup 1987).

Manifestation och interaktion

Det tycks inte finnas något enkelt eller entydigt svar på vad OSA egentligen var, då insändare med vitt skilda funktioner radas upp jämte varandra. Det var med andra ord upp till läsarna och avsändarna – som kunde vara samma prosumerande person – att bestämma vad de ville ha ut av tidningen och i vilket syfte de ville skriva sin text (jfr Fiske 1989). Reflektioner gällande Jag:et, såväl som Vi:et och Dem:et, tog upp plats på tidningssidorna.

Globaliseringsfrågor som EU gjorde att den nationella identiteten var en pågående fråga vid tiden, och förståelsen av ett Vi och Dem kan ta sig olika uttryck i arkivmaterialet. Som en kommentar till den ökande immigrationen till Sverige skriver signaturen ”Charlton Heston” lakoniskt att ”Siste svensken tar flaggan med sig.” (vol. 37:1). Globaliseringen tycks dock ännu inte ha skett i större utsträckning än att Sverige fortfarande var väldigt stort, där de som bor i mindre orter fortfarande har en romantiserad eller på annat sätt överdriven bild av hur det är att bo i Stockholm. På samma sätt uttrycker storstadsborna en skev uppfattning om hur livet i mindre städer tycks vara. ”Maria” beklagar tungt avståndet mellan Östersund och

Stockholm, då det innebär att hon kanske aldrig mer får se sin flirt som hon träffade i Åre (vol. 11:2). Lokalpatriotiska skribenter skriver in för att försvara sin hemort, men det sker även att man erkänner att orten inte är speciellt rolig att bo i, såsom signaturen ”Rika och fattiga flickan” som listar tio dåliga saker med att bo i Kiruna (vol. 116:1) (jfr Öhman 2023:84f). I OSA sker en ständig kamp om det inkluderande och exkluderande, från geografisk och kulturell tillhörighet och avgränsade kompismanhang till rent språklig tillgänglighet, som i exemplet med ”Platon” och ”Från en som inte kommer på en lämplig signatur”. Distinktionen i genrebestämningen ”ungdomstidning” luckras således upp av den heterogena och medskapande läsekretsen och visar på olika föreställningar, förutsättningar och praktiker.

Jag:et är lika viktigt som Vi:et, och genom att få ta plats på den offentliga arenan, i en tidning, sätter skribenterna sig själva, sina kompisgäng, sina platser eller någon annan av sina kontexter på kartan, i en produkt som enligt OSA konsumeras av 100.000 läsare runt om i landet. Vissa insändare talar *till*, eller *om*, någon utan att explicit nämna dennes namn, men formulerar sig så att det implicit framgår för (vissa) läsare vem man refererar till – en praktik som i den digitala eran med kommunikation via sociala medier har kommit att kallas ”subtweeting”. Insändarskribenten och den adresserade vännen skulle kunna föra samtalet privat, men i stället väljer skribenten en offentlig arena där troligtvis ingen av de övriga läsarna känner till vare sig den berörda personen eller kontexten (jfr Öhman 2023:161). I tämligen stor utsträckning skriver skribenterna insändare för själva insändarens skull, där formen framgår som viktigare än innehållet. Man kan kanske tala om ett insändarens egenvärde, där faktumet *att* man hörs och syns är viktigare än vad man säger, och publikationen är målet. De vanligaste exemplen på detta är dels reciprocitet, där man vill återgälda en tidigare publicerad hälsning från en vän, dels den tävlingsinriktade insändaren, där denne uttryckligen har något slags tävling mot en vän eller familjemedlem om vem som kan få sin insändare publicerad först eller vem som kan få in flest antal meddelanden i OSA. Även kärleksförklaringen är frekvent förekommande, där insän-

darskribenten och/eller adressaten tycks uppfatta ett romantiskt meddelande på en offentlig arena som en storslagen gest, så som skribenterna som deklarerar ”Jag Älskar Kristofer!” respektive ”Jag älskar dig Jenny S” (vol. 10:2). Till denna underkategori kan dessutom nonsensinsändaren anses tillhöra, den som skrivs utan någon egentlig poäng, kanske för att vara rolig men antagligen mest för att skriva *någonting* – vadsomhelst – och publiceras, och därför synas för en liten stund. En insändare som den av signaturen ”Klimax” (bild 3) riktar strålkastarljuset mot henom en stund. När skribenten erbjuds möjlighet att publicera sig i medielandskapet skriver denne ner det textlösa ledmotivet ur teveserien *Tre kronor* (1994–1999).

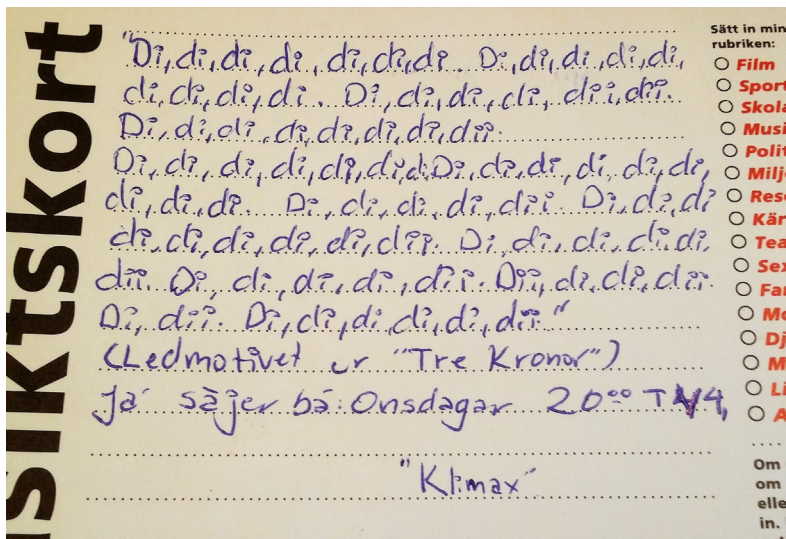

Bild 3. En skribent, som hämtat signatur från en karaktär i teveserien *Tre Kronor*, skriver ner ledmotivet i ”di”-form. *Tre Kronor* var en populär teveserie vid tiden, och en läsare skulle direkt förstå melodin som åsyftades.

En funktion som förekommer jämte interaktionsresursen är möjligheten att *ersätta* dialog genom att publicera sitt meddelande i OSA. Det finns flera exempel på detta i arkivmaterialet, vanligast förekommande är att man ber en vän om ursäkt och förklarar att man hade fel – ”Ullis” ber OSA att publicera en dikt som skulle kunna

reda ut ett missförstånd med en vän. Ullis säger att hon inte kan ge vännen dikten själv, ”det går bara inte”, men vännen kommer att förstå att den är från Ullis när hon läser den (vol. 116:1). Signaturen ”Din älskling” tycks vilja konfrontera sin partner på OSAs insändarsidor och skriver ”Jasså? Du har vart i Göteborg.” och under insändaren hälsar hon OSA att den måste med i tidningen, ”det är viktigt” (vol. 12:2). På detta sätt kan skribenten uttrycka det den har på hjärtat utan att riskera att bli avbruten eller möta mothugg från adressaten, och insändaren blir således ett slags samtalsurrogat.

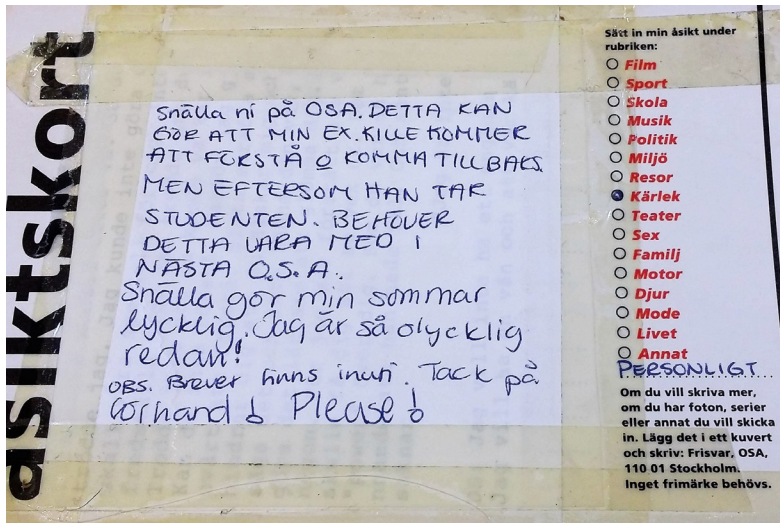

Bild 4. Insändare inskickad till OSA, där författaren i desperation skriver direkt till redaktionen om nödvändigheten i att hennes text publiceras snart.

OSA blev sålunda ett sätt att experimentera med kommunikationsformer. Kanske gjorde den långa pressläggningstiden att redaktionen inte hade för avsikt att dialoger skulle föras i OSA, eller att någon betydande del av materialet skulle vara riktat till enskilda personer. Prosumenterna försökte ändå få dylika texter publicerade när behovet fanns, men somligt insändarmaterial indikerar att redaktionen inte prioriterade dessa texter. I ett meddelande

fasttejpät utanpå insändaren vänder sig en anonym skribent till redaktionen: ”Snälla ni på OSA. DETTA KAN GÖR (sic) ATT MIN EX.KILLE KOMMER ATT FÖRSTÅ O KOMMA TILLBAKS MEN EFTERSOM HAN TAR STUDENTEN. BEHÖVER DETTA VARA MED I NÄSTA O.S.A. [...] Brevet finns inuti.” (se bild 4) Den enligt egen utsago mycket olyckliga skribenten vädjar i desperation till redaktionen, men det tycks ha fallit för döva öron. Brevet ligger fortfarande öppet i arkivet.

Sedan formatet blivit mer bekant för läsarna började skribenterna även att leka med formen och texten. Det finns exempel där insändarförfattaren har experimenterat med själva den form som insändaren utgör och försökt sätta sin egen unika stämpel på texten. En skribent med signaturen ”Lycka till” har skrivit upp och ner på kortet, så man måste vrida på det för att texten ska bli läsbar (vol. 52:1). Detta kan eka tidningens layout – tidningen i sig är i ett ganska stort format, och ibland är insändarna medvetet publicerade på tvären så läsaren måste vända och vrida på tidningen för att kunna se vad som står – något som kommenteras av signaturen ”Nackspårren”: ”För guds skull OSA ha alla spalterna på samma håll, eller skicka min pojkvän på en kurs i massage” (vol. 96:1). Texterna kräver därför något av läsaren, både i form av fysiskt utrymme och genom en aktiv och fysisk inblandning i konsumtionen av dem.

”Bengt” har provat skriva med vänsterhanden och konstaterar i den klumpiga och spretiga texten att han inte är speciellt bra på det (vol. 52:1). En person utan signatur, har skrivit sin text baklänges i versaler: ”NAF MOS NIF RÅ MOS JEJT NE RALLIG GAJ” blir ”JAG GILLAR EN TJEJ SOM ÄR FIN SOM FAN” när man vänder på det (vol. 52:1). En anonym skribent använder olika färger för varje bokstav och skriver således en polykrom text, vilken kommenteras i själva innehållet: ”FAN TA DEN SOM KALLAR MIG FÖR PENNFETTISCHIST” (vol. 84, serie 1). En annan osignerad insändare är skriven i en spiralform, i stället för den mer konventionella horisontella radstrukturen (vol. 85:1). Sådana experiment tyder på att man började vänja sig vid mediet samt utformningen av insändarna och i stället försökte komma på nya sätt att utmana och sticka ut

ur mängden, även om de flesta av exemplen ovan inte skulle synas i en publicerad slutprodukt utan bara sågs av redaktionen, då spretig handstil eller polykroma ord inte framgick i den tryckta texten.

Insändaren som revolt

I insändarna framgår i många fall en kommentar eller beskrivning av den omedelbara skrivsituationen, med deiktiska markörer markeras de olika slags tillhörigheter och sammanhang skribenten befinner sig i. Dessa förekommer kanske mest frekvent under kategorin ”Skola”, där insändarskribenten ibland talar om att denne skriver meddelandet på skolan, inte sällan under lektionstid. Signaturen ”Klara” skriver ”Kan inte den här mattelektionen sluta snart (innan jag gör något oförläpigt ...)”, medan någon utan signatur befinner sig ”[...] här på en fruktansvärt lång och tråkig föreläsning om Baltikum(!) och dessutom; gubben bryter ju på finska!!! I tre timmar på järnstol, det är ju tortyr. Tur att ni finns OSA!” (vol. 3:2). Andra tar tillfället i akt att skriva ner någonting lustigt eller dumt som läraren precis har sagt och skickar in det för att förevisas i OSA.

Dessa excerpter ur vardagen återger de små förloppen i ungdomarnas liv vid sidan av de större kulturella och samtidsliga paradigmen, vilka också beskrivs och avhandlas i insändarna. Till exempel reflekterar många kring miljöfrågor, och somliga skuldbelägger OSA för bristande miljötänk. Signaturen ”Miljöengagerad” bannar tidningen och åsiktskorten: ”Vet ni att detta är slöseri med papper? Stoppa skövling av regnskogen nu!” (vol. 17:2). Emellertid är ungdomarnas vardag ett återkommande motiv i insändarna. Den omedelbara skrivsituationen blir ett vittnesmål kring ett enskilt tillfälle, i många fall ett som kan verka sakna betydelse i det långa loppet men som ändå ger en inblick i vardagen för den svenska tonårningen på 1990-talet, där läsaren får ta del av elevens fältobservation genom dennes korta rapport.

Att OSA frekvent får in och publicerar insändare som den från signaturen ”Gullstrand 4-ever”s – ”Idag smakade köttbullarna lever-

pastej.” (vol. 4:2) – kommenteras av en insändarskribent utan signatur, som menar att ”[t]usentals ungdomar [nog] ägnar en ganska stor del av lektionstiden med att fylla denna underbara tidning. Det är nog därför den är så bra, att vi ägnar så mycket och effektiv tid till de innehållsrika insändarna. OSA – ett samarbete mellan posten och dåliga lärare.” (vol. 3:2). Insändarna inskickade under rubriken ”Skola” innehåller många klagomål på lärare, skolmaten eller de tråkiga och dåliga lektionerna. Det framgår ofta att de är skrivna i skolan – på lektionstid. Ibland innehåller texterna konstruktiv kritik gällande hur saker skulle kunna bli bättre: mer pengar till skolan; mer begripliga betygssystem – de nya betygssystemen har inte mottagits i god jord – och bättre kvalitet på skolmatsråvarorna. Det handlar således om större organisatoriska frågor och lösningar, vilket tyder på skolungdomens intresse för sin egen utbildning. Det händer dock att man för fram mer anspråkslös eller handfast kritik, som en osignerad insändare: ”Jag tycker att man ska få mera apelsinjous och att dom ska steda bättre” (vol. 16:1). Insändarna till OSA blir ett sätt att utöva motstånd, dels genom att författas på lektionen när de egentligen förväntas rikta uppmärksamheten mot läraren och undervisningen, dels genom att uttrycka kritik mot den skolverksamhet som de vuxna har strukturerat.

I ett försök att orientera sig i de möjligheter forumet faktiskt medförde, prövade de unga skribenterna gränserna för att se *vad* som faktiskt kunde skrivas och *hur*. Den anonyma publiceringen blir ett slags mask bakom vilken ungdomarna tillåts att experimentera med och utmana gränser (jfr Forselius 2013:98). Under kategorin ”Sex” synliggörs hur de prövar sig fram via tabun (Douglas 1966; Leach 1964) – absurda scenarion beskrivs under ett sanningsanspråk där skribenterna påstår sig ha varit med om ett tabubrott, allt från grafiska återgivningar av tidelag till förhållanden med lärare eller rektorer. I många fall ska de säkerligen inte uppfattas som sanna händelser, utan som underhållning. Det framträder en subgenre vars skribenter man i dagens internetkultur skulle ha kategoriserat som ”troll”, vilken går ut på att elever skriver in och berättar om sina (sexuella) förhållanden med skolpersonal. Dessa texter publicerades inte i tidningen – sannolikt för att de ofta hänger ut lä-

raren med för- och efternamn samt namnet på skolan – likväl kom väldigt många insändarskribenter på samma idé samtidigt, trots att de inte kan ha sett varandras insändare om ämnet. Den tabuprövande ungdomsfasen fick här en plattform jämförbar med toalettväggar där denna typ av texter ofta förekommer – särskilt på skolor och bibliotek där läsarna av klottret känner till vem läraren är vilket höjer underhållningsvärdet. Det blir en revolterande handling, där den unga eleven som subjekt i underläge får slå uppåt mot lärarna och andra vuxna genom att förlöjliga den överordnade positionen i maktordningen och försätta dem i en (om än fiktiv) tabusituation. På en offentlig arena som OSA är ungdomarna aktörer och får makten att kommunicera vad de vill. Det är inte säkert – kanske inte ens sannolikt – att lärarna hade läst texten som eleven skrev om dem även om den hade publicerats, då det var en påtaglig ungdomstidning. Därmed var lärarens reaktion sannolikt inte det viktiga för eleven, själva drivkraften för att skriva detta slags text är snarare handlingen i sig som revolt, en möjlighet att slå ett slag underifrån. Det förekommer också texter där insändarskribenten skriver om lärare som förgripit sig på denne, men som har en annan ton än de tabubrytande insändarna genom färre grafiska detaljer och ingen spårbar information om läraren. De framstår som faktiska rop på hjälp eller förfrågningar om råd snarare än ett tänjande av gränser. Dessa är dock i minoritet, de allra flesta insändare som tar upp problematiska sexuella scenarion framstår som utmaningar av maktordningen. Texterna beskriver problematiska och olagliga scener, men att på något sätt – om än tillfälligt – få ta kontrollen över maktförhållandet i relationen lärare–elev skönjes ha varit värdefullare än den eventuella moraliska vinningen i att låta bli.

Tabubrottet kan tolkas som en symbolisk form av motstånd, där det osmakliga och perversa blir ett uttryck menat att rucka maktordningen (Hebdige 1979:106–112). Emellertid låter detta sig även göras på skoltid, genom själva insändarpraktiken. När eleverna förväntas sitta och lyssna på läraren eller ägna sig åt skolarbete tar många skribenter kontrollen över sin egen tid och sin egen praktik, och skriver en text till OSA i stället. Den åldersbaserade hierarkin utmanas således i skolans kontext, när elever kan uppleva att lära-

re och rektorer bestämmer var ungdomarna ska vara, vad de ska göra och när de ska göra det. Att lägga tid och energi på någonting utanför det schemalagda skolarbetet och den uttalade kursplanen tycks av eleverna upplevas som en motståndshandling. En insändare till OSA blir ett sätt att ta tillbaka kontroll, dels genom den rena skrivhandlingen och dels genom insändarens innehåll där de klagar på olika aspekter av skoltillvaron eller påstår att skolpersonalen utnyttjar sin maktposition.

OSAs utveckling och avveckling

OSA utvecklades med sin tid, och idéer till fler projekt utöver tidningen uppstod. I arkivmaterialet förekommer ansökningar till utlysta tjänster såsom ”Programledare till det nya programmet OSA/Åsiktstoppen” och ”Testpilot på OSA Direkt” (vol. 21:2). På sökmotorn Google genererar OSA/Åsiktstoppen inga träffar alls, varför teveprogrammet inte verkar ha realiserats – åtminstone inte i den form som presenterades i ansökan, med läsare som programledare. Tevekanalen Z-TV började redan 1993 sända ett program som hette O.S.A i vilket ungdomar deltog som kommentatorer av respektive avsnitts ämne – frågor som tycks spegla OSA-tidningens innehåll. Att OSA var medveten om tevens betydelse var tydligt, då redaktionen redan i det första numret presenterade tidningen som ett ”[värn] om pennan i videoflimrets tid” (1/1992). Internet och datorer tycks spela en mindre roll, efter vad som kan utläsas av insändarmaterialet. Endast i ett fåtal fall refereras till datorer och cybervärlden, medan ett ständigt flöde av kommentarer angående teve, teveprogram och tevereklam strömmar in. Trots detta kunde man inte bortse från internets växande inflytande, och OSA Direkt verkar, efter hur ansökningarna ser ut, ha varit tidningens webbsida. I ansökan om att bli testpilot för webbsidan efterfrågas information om den ansökande har Mac eller PC, och huruvida denne har tillgång till dator och modem hemma eller på skolan. Webbsidan förverkligades och kom att bli en resurs efter 1999, när papperstidningen OSA lades ner. OSA fortsatte att existera på nätet och hade en välbesökt chatt, varpå deras roll som ungdomsforum

fortgick en tid efter att tidningsprodukten hade spelat ut sin roll (*Internetmuseum*).

Är det någon mer som vill stoppa tiden här på 1990-talet?

Så undrar signaturen ”Utrotningshota 80-talet”, som så småningom fick sin önskan uppfylld, i alla fall i någon utsträckning (vol. 18:2). OSA utgör ett slags textmonument, ett litet bevarat utsnitt och en skärva av en förgången, men inte avlägsen, tid, som åtminstone någon hoppades skulle finnas kvar. Skribenten skrev under kategorin ”Mode” och det var kanske framför allt 1980-talsmodets beryktade comeback som den oroade sig för, mer än att kunskapen om 1990-talet skulle försvinna. Men det är likväl en insändare som både sammanfattar och sticker ut från de tiotusentals excerpter från ungdomarnas vardag som finns i Nordiska museets samlingar. OSA utgör ett tidsdokument som ger en inblick i den svenska tonåringens tillvaro på 1990-talet, en i flera avseenden turbulent tid som stod i brytpunkten av paradigmskiftet. Ibland kan skönjas en medvetenhet om detta annalkande skifte, om än sällan så explicit som i insändaren ovan. 2000-talet med internet som kommunikativ revolution stod precis runt hörnet, men ännu var tidningsprodukten en stark plattform. En ungdomspublikation som OSA tycktes vara en efterlängtd tribun, men tidningen var en på flera sätt svårkategoriserad produkt. Medan detta kunde vara en lockande aspekt för ungdomarna till vilken den riktade sig önskade somliga vuxna kontrolläsa tidningen eller helt stoppa distributionen till unga i sin närhet.

Barn- och ungdomstillvända produkter utgörs i regel av varor skapade av vuxna med barn i åtanke, såsom leksaker eller barnfilmer, och bygger på den vuxnes föreställning om vad barn och unga är intresserade av (Mouritsen 2002; Sparrman 2011). OSA blir emellertid en produkt för ungdomars deltagande, där de får utöva och pröva ett aktörskap på en offentlig plattform. Den utgörs inte i huvudsak av de vuxnas tal till ungdomar (jfr Öhman 2023), utan av ungas egna röster. Brev från några bekymrade vuxna till OSA indikerar en ansats från de vuxnas sida att fortfarande begränsa

tidningen till ett slags barnkulturella ramar, där de fortfarande har kontroll över ungdomarnas tillgång och tillämpning av produkten (jfr Boëthius 1993; Cohen 1972; Frykman 1988).

Skriv så du hörs! uppmanade tidningen, men i arkivmaterialet framkommer att läsekretsen också skrev för att synas, och för att få pröva gränserna på den anonyma plattformen. Tidningens format och papperskvalitet korresponderade med dags- och kvällstidningar, och formen konnoterade således de vuxnas vederhäftiga medieprodukter. OSAs konsumenter och tonårstillvaro erbjöds stor plats såväl bokstavligen som bildligen, för att skriva om sant och osant, om Vi och Dem, om maktordningar och revolt. Under en tid i livet när tillvaron i mångt och mycket ordnas och villkoras efter någon annans schemaläggning, kursplan och matsedel, blev OSA ett sätt att ta kontroll, att säga vad man ville, hur man ville, när man ville. Att detta var en helt ny möjlighet framgår i konsumenternas inledande trevande orientering i produkten – ungdomar och vuxna tycktes inte helt förstå vad denna nya ankomst på mediemarknaden faktiskt var, men att den var efterlängtd hos de förra framträder i den anonyma insändare (bild 1) som proklamerar att det är precis en sådan medieprodukt som fattats ”alla ungdommar (inte barn)”.

Källor och litteratur

- Boëthius, Ulf 1993. Ungdomar, medier och moraliska paniker. I *Ungdomar i skilda sfärer*, Johan Fornäs, Ulf Boëthius och Bo Reimer (red.), s. 257–283. Stockholm/Stehag: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Cohen, Stanley 1972. *Folk Devils and Moral Panics*. London: MacGibbon and Kee Ltd.
- Corsaro, William A. 2003. *We're friends, right? Inside Kid's Culture*. Washington, D.C: Joseph Henry Press.
- Douglas, Mary 1966. *Purity and Danger: an analysis of concepts of pollution and taboo*. London: Routledge & K. Paul.
- Fiske, John 1989. *Understanding popular culture*. Boston: Unwin Hyman, Inc.

- Forselius, Tilda Maria 2013. *God dag, min läsare! Bland berättare, brevskrivare, boktryckare och andra bidragsgivare i tidig svensk veckopress 1730–1773*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Frykman, Jonas 1988. *Dansbaneeländet*. Stockholm: Natur och kultur.
- Hebdige, Dick 1981. *Subculture. The Meaning of Style*. London: Routledge.
- Hällström, Catharina 2011. *Insändare i Kamratposten. Uttryck i villkor för barns kulturella sammanhang*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Internetmuseum 2016. Posten startar insändartidningen OSA – som slås ut av nätet. <http://www.internetmuseum.se/tidslinjen/postens-startar-insandartidningen-osa-som-slas-ut-av-natet/> (2023-06-28)
- Jenkins, Henry 2006. *Convergence culture. Where Old and New Media Collide*. New York & London: New York University Press.
- Krekula, Clary & Johansson, Barbro 2017. *Introduktion till kritiska åldersstudier*. Lund: Studentlitteratur.
- Leach, Edmund 1964. Anthropological Aspects of Language: Animal Categories and Verbal Abuse. *New Directions in the Study of Language*. Cambridge, Mass.: MIT (1964), s. 23–62.
- Mouritsen, Flemming 2002. Child culture – play culture. *Childhood and children's culture*. Odense: University Press of Southern Denmark, s. 14–42.
- Nordiska museets arkiv, ”Posten, Insändare till tidningen O.S.A?”. OSA nr. 1 (1992), Stockholm: Posten.
- OSA nr. 3 (1993), Stockholm: Posten.
- OSA nr. 4 (1995), Stockholm: Posten.
- Qvortrup, Jens 1987. The sociology of childhood. *International Journal of Sociology*, vol. 17(3), s. 3–37.
- Sparrman, Anna 2011. Barnkulturens sociala estetik. *Locus*, nr. 3–4, s. 25–44.
- Springhall, John 1998. *Youth, Popular Culture and Moral Panics: Penny Gaffs to Gangsta-Rap, 1830–1996*. Basingstoke: Macmillan.
- Toffler, Alvin 1980. *The Third Wave*. London: Collins.
- Willis, Paul 1990. *Common Culture*. Buckingham: Open University Press.
- Öhman, Kristina 2023. *Ett tjejlit rum. Tidningen Starlet 1966–1996*. Möklinta: Gidlunds.

Bildförteckning

Bild 1–4: Insändartexter skickade till OSA. Nordiska museets arkiv,
”Posten, Insändare till tidningen O.S.A.”

Noter

- 1 Av forskareiska skäl ger jag ingen närmare volymreferens till uthängningar.
- 2 Inom klammer specificeras vilka identifierande uppgifter jag har lyft ut ur citaten.

Summary

A POODLE IS NOT A DOG!! The paper OSA as a social arena

In 1992, the Swedish Postal Service launched OSA, a free paper aimed at tweens and teens. OSA was distributed in locations frequently attended by teens, such as high schools and youth clothing stores, and consisted almost exclusively of messages and letters written by the readers themselves. In these messages, the young readers would reflect on their everyday lives, their relationships, problems, and ideas. They could involve themselves in political debates and argue their points on topics such as power structures, school politics, sexual health, and pop culture. Furthermore, OSA became an instrument for challenging power structures, such as the unequal power dynamics between teacher and student. The messages were written anonymously which allowed the participants to experiment with boundaries from behind a fake or otherwise unknown identity. By creating stories of broken taboos or setting out to disclose the names of people they don't like, the authors behind the messages take action against their own sense of submission.

Hence OSA was a media product aimed at and, to an almost full extent, created by tweens and teens. The participation and the paper itself were free of charge, and thousands of messages were submitted to the editors—a large amount of which is currently in the archives at Nordiska Museet, Stockholm. The young readers understood it as a force to be reckoned with, which alarmed an adult crowd. An employee at a school writes to OSA, asking them not to distribute the paper to his school anymore. The notion of youths speaking freely and anonymously on a public platform was unheard of, and a sense of impending chaos might have followed the school board.

Every issue of OSA exclaimed “Write to be heard!”. In the submissions provided by the readers they eagerly took the opportunity to produce something to be viewed by youths across the country and to challenge the boundaries and limitations that conditioned the life of a teen in the 1990s.